

საქართველოს განათლების სისტემის გარდაქმნის და განვითარების კონცეპტუალური საკითხები

ლალი ხვედელიძე, სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში ეკონომიკური თვალთახედვით, გლობალიზაციის კონტექსტში განხილულია საქართველოს განათლების სისტემის ტრანსფორმირებისა და უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების კონცეპტუალური საკითხები, მოცემულია რიგი დამკვიდრებული ცნებების არსობრივი განმარტებები.

საკვანძო სიტყვები: განათლების სისტემა, განათლების კონცეფცია, უსაფრთხოება, მდგრადობა, გლობალიზაცია,

Summary

The article, from the economic point of view, in the context of globalization discusses the conceptual issues of transformation and safe and sustainable development of the education system of Georgia, offered explanations of several basic concepts established.

* * * * *

უნდა ვაღიაროთ, რომ, მიუხედავად მთელი რიგი ე.წ. „რეფორმებისა“ და გარკვეული პოზიტიური ნოვაციებისა, საქართველოს განათლების სისტემა (გველისხმობთ სახელმწიფო სექტორს) რჩება საკმაოდ ხისტ, მორალურად და ფიზიკურად (არსებული მატერიალ-ტექნიკური და ტექნოლოგიური ბაზით) შერყეულ სისტემად, რომელსაც მის წინაშე დასმული რთული ამოცანების დასაძლევად საკმაოდ შესუსტებული და შეზღუდული რესურსები (ადამიანთა, მატერიალ-ტექნიკური, ფინანსური) გააჩნია. თუმცა, მათი რაციონალური გამოყენებით, პრიორიტეტების სწორად შერჩევით და, ზოგადად სწორი სტრატეგიით, ასევე დამატებითი ინვესტირებით შესაძლებელია სისტემის ფეხზე მყარად დაყენება და მდგრადი განვითარების კალაპოტში ჩაყენება.

განათლების სისტემის არსებითი გარდაქმნა გარდაუვალი აუცილებლობაა, თუ გვინდა გლობალურ, შემტევ, მოქიშპე სამყაროში გადარჩეს ქვეყანაც და მისი მოქალაქეებიც. ამასთან მიგვაჩნია, რომ გარდაქმნების საყრდენი პრინციპი უნდა იყოს არა არსებულის უარყოფა და ნგრევა, არამედ საუკეთესო რესურსის, ტრადიციის, გამოცდილების გადარჩევა, დანმენდა-გაფილტვრა და შევსება ყოველივე იმ პროგრესულით, რაც შესაბამეა ჩვენი ქვეყნის და მისი მოქალაქეების ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ და ზოგადსაკაცობრიო ინტერესებს.

განათლების სისტემის სტრუქტურულ-შინაარსობრივი ტრანსფორმირების და განვითარების პროცესები რომ სწორი გზით წარიმართოს, უპირველესი ამოცანაა დამუშავდეს განათლების

სისტემის კონცეფცია - ახალი საგანმანათლებლო პარადიგმა - ქვეყნის განვითარების სტრატეგიული მიზნებისა და საერთაშორისო გლობალიზაციური პროცესების კონტექსტში. ამიტომ, საჭიროა ხელახლა გავიაზროთ და დღევანდელი და სამომავლო გადასახედიდან გავაცნობიეროთ რა არის განათლება, ვისთვის გვინდა განათლების სისტემა? რა მოთხოვნები უნდა დააკმაყოფილოს მან და როგორ? ანუ, გასაცემია პასუხი ეკონომიკის ტრადიციულ სამ კითხვაზე – რა? ვისთვის? როგორ? მნიშვნელოვანია სწორად იქნეს განსაზღვრული თუ რა შინაარსის მატარებელია ცნებები: განათლება, განათლების სისტემა, განათლების პროდუქტი, განათლების სისტემის მიზანი.

დასახელებულ ცნებათა განმარტება სხვადასხვა კუთხით შეიძლება. ეკონომიკური თვალთახედვით მათ ამგვარად განვმარტავდით:

განათლება არის ადამიანის მიერ ზოგადი და პროფესიული ცოდნისა და უნარების, ზნეობრივი ნორმებისა და ზოგადი კულტურის ათვისების, პირადი ნიჭის და უნარ-შესაძლებლობების განვითარების, თავისუფალი, ჰუმანისტური, სახელმწიფოებრივი თვითშეგნების მატარებელი მოქალაქის ფორმირების უწყვეტი პროცესი აღზრდის, სწავლა-სწავლების და წრთვნის გზით — განათლების სისტემის სივრცეში და/ან მის გარეთ.

განათლების სისტემა არის მართვის კონკრეტულ პოლიტიკასა და შესაბამის საკანონმდებლო-ნორმატიულ ბაზაზე დაფუძნებული საფეხურებრივი ინსტიტუციური სტრუქტურა, რომლის ყველა საფეხურზე გარკვეული ასაკობრივი ჯგუფის ადამიანებს შეუძლიათ დადგენილი სტანდარტების შესაბამისად განსაზღვრული დონის, ხარისხის და მოცულობის საგანმანათლებლო მომსახურებით სარგებლობა.

განათლების სისტემის მიზანია მოამზადოს და გამოუშვას მაღალი ხარისხის საგანმანათლებლო პროდუქტი სახელმწიფოს სამეურნეო-ეკონომიკური, სოციალური და ფუნქციური საჭიროებების, შიდა და საერთაშორისო ბაზრების, საზოგადოების და ცალკეულ პიროვნებათა საგანმანათლებლო მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად, ხელი შეუწყოს ქვეყნის სტაბილურ, უსაფრთხო და მდგრად განვითარებას.

განათლების სისტემის პროდუქტი არის: ა) ყველა, ვინც სახელმწიფო აკრედიტაციის მქონე ლიცენზირებულ საგანმანათლებლო დაწესებულებაში აღზრდისა და სწავლის პერიოდში დამაკმაყოფილებლად აითვისა კონკრეტული საგანმანათლებლო საფეხურის სასწავლო პროგრამის სრული ან არასრული კურსი და აქვს უფლება მიიღოს აღნიშნულის დამადასტურებელი

დოკუმენტი ან აკადემიური ხარისხის სერტიფიკატი; ბ) განათლების სისტემის ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებში შექმნილი საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და ტექნოლოგიური პროდუქცია.

განათლების სისტემის ფუნქცია, არსი ისაა, რომ სისტემას შეეძლოს ისეთი საგანმანათლებლო მომსახურების შეთავაზება, რაც შეესაბამება სამი ძირითადი სუბიექტის ინტერესებს. ეს სამი სუბიექტია:

- მომხმარებელი (საოჯახო მეურნეობები);
- მწარმოებელი (ფირმები);
- სახელმწიფო (მთავრობა).

აქედან გამომდინარე, სისტემამ უნდა დააკმაყოფილოს მოთხოვნები:

1. პიროვნების, ინდივიდის – ადამიანებს სურთ მიიღონ პირადი ნიჭის, უნარის, შესაძლებლობების და ინტერესების შესაბამისი უმაღლესი დონისა და ხარისხის განათლება, რაც უზრუნველყოფს მათი შრომისა და ყოფა-ცხოვრების ღირსეულ პირობებს და სტატუსს საზოგადოებაში.

2. ეკონომიკის, მეურნეობის — ეკონომიკის ყველა დარგს, სახელმწიფო და კერძო ფირმას (ორგანიზაციას, წარმოებას, საოჯახო მეურნეობას და ა.შ.) ჭირდება კონკრეტული პროფესიისა და სპეციალობის, მაღალი კვალიფიკაციის მქონე შრომითი კადრები საჭირო პროდუქციისა და მომსახურების წარმოების, კაპიტალის მატების, ეკონომიკური ზრდის, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მისაღწევად.

3. ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი – ნებისმიერი მთავრობა დაინტერესებული უნდა იყოს, რომ ქვეყანას ქონდეს განათლების რაც შეიძლება მაღალი პოტენციალი და დონე; საზოგადოება დაინტერესებულია, რომ განათლების, სწავლა-აღზრდის სისტემა ეფექტურად ერის მიერ საუკუნეთა მანძილზე გამომუშავებულ ზნეობრივ-ეთიკურ ნორმებს, ითვისების ნიშნებს ერის ფსიქო-ფიზიკურ, ეთნიკურ, ქვეყნის სამეურნეო-ეკონომიკურ და სოციალურ თავისებურებებს, ტრადიციებს, ითვისებდეს თანამედროვე მეცნიერების, ტექნიკის, განათლების და კულტურის მიღწევებს, ცივილიზაციის მონაპოვარს და თავადაც საკუთარი ღირსეული წვლილი შეჰქონდეს მასში.

ამ სამი სუბიექტის მოთხოვნები უსაზღვროა, რაც განათლების სისტემას აძლევს მრავალფეროვნების, ცვლის, განვითარებისა და პროგრესის სტიმულს; ხოლო სისტემის მიერ ამ მოთხოვნათა დაკმაყოფილების შესაძლებლობები და რესურსები შეზღუდულია, რაც იძლევა სისტემის რაციონალიზაციის, მისი შიდა და გარე ეფექტიანობის ზრდის მოტივაციას.

საბაზრო ეკონომიკის გამყარების, გლობალურ სამყაროსთან მზარდი ინტეგრირების პროცესში განათლების სფეროს გარე და შიდა გარემო იქნება მუდმივად ცვალებადი. ამდენად გადარჩენა და წინსვლა მხოლოდ სისტემის მოქნილობის, შემგუებლობის (ადაპტირების) და ტრანსფორმირების უნარზე იქნება დამოკიდებული. ამიტომ განათლების

სისტემას უნდა მიეცეს დინამიკური ცვლის და მანევრირების შესაძლებლობა, რათა იყოს ეკონომიკასთან თავსებადი, სწრაფად და ადვილად მოახდინოს რეაგირება მუდმივად ცვალებადი ბაზრის მოთხოვნებზე, მოახერხოს საერთაშორისო საგანმანათლებლო ბაზარში ინტეგრირება და საკუთარი სეგმენტის – ნიშის მოპოვება, პარტნიორულ ურთიერთობებში ჩართვა, ცოდნის სამკუთხედის „განათლება-მეცნიერება-ინოვაციური ბიზნესი“ ფორმირება, ანუ ცოდნისმიერი, ინოვაციური ეკონომიკის სტიმულირება, კვლევისა და ანალიზის საფუძველზე ქვეყნის პოლიტიკური, სამეურნეო-ეკონომიკური და ცალკეული სხვა დარგების განვითარების პერსპექტივების განჭვრეტა და მათი საჭიროებების წინმსწრები რეჟიმით უზრუნველყოფა.

აღნიშნულის სარეალიზაციოდ საჭიროა ისეთი სისტემა, რომელსაც ექნება:

მოქნილი საგანმანათლებლო სტრუქტურა; მარტივი და ოპერატიული მართვის სტრუქტურა; განათლების სისტემის განვითარების და წინსვლის მასტიმულირებელი სამართლებრივ- ნორმატიული ბაზა.

განათლების სისტემის სტრუქტურა უნდა იყოს:

- იოლად ტრანსფორმირებადი – შეეძლოს საგანმანათლებლო მოთხოვნების ცვლილებაზე სწრაფი, თანადროული რეაგირება;
- მრავალსაფეხურიანი – ყოველი საფეხური იყოს დასრულებული და თავსებადი მომდევნო დონის საფეხურთან, რაც უზრუნველყოფს განათლების მემკვიდრეობითობას;
- ღია, გახსნილი — უზრუნველყოფილი იყოს სამეცნიერო-ტექნიკური, სტრუქტურული, შინაარსობრივი და სხვა სიახლეების დანერგვა ცალკეული დაწესებულებებისა თუ სისტემის მასშტაბით, საზოგადოებისთვის გამჭვირვალე;
- მრავალსახოვანი — განათლების დაწესებულებათა და ინსტიტუციების ტიპების, სწავლების სახეობების, ფორმების, პროგრამების, მეთოდების და ა.შ. ნაირგვარობა განათლების მრავალფეროვნებისა და არჩევანის უზრუნველსაყოფად;
- ავტონომიური — სისტემის ყველა დონეზე მართვის, ორგანიზაციის, დაგეგმვის, ფინანსების მოზიდვისა და განკარგვის, ადამიანთა რესურსების შერჩევისა და სხვა საკითხებზე გადაწყვეტილებების დამოუკიდებლად მიღების შესაძლებლობა შესაბამისი იურიდიულ-სამართლებრივი კომპეტენციის ფარგლებში;
- ინტეგრირებადი (ადვილად თავსებადი) – შეეძლოს ადგილობრივ და უცხო ქვეყნების საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და ბიზნეს ორგანიზაციებთან აქტიური პარტნიორული ურთიერთობების დამყარება, ერთობლივ პროექტებსა და საქმიანობაში ეფექტიანი მონაწილეობა.

უწყვეტი – იძლეოდეს ცოდნის მუდმივად შეძენის და განახლების შესაძლებლობას ნებისმიერ ასაკში,

კვალიფიკაციის ამაღლების უწყვეტი სისტემის (ე.წ. Lifelong Learning) საფუძველზე:

ყველასათვის ხელმისაწვდომი — აძლევდეს სასურველ განათლებას ყველა მოქალაქეს მიუხედავად ასაკისა, სქესისა, ფიზიკური და მენტალური შესაძლებლობებისა, სარწმუნოებისა და ა.შ., მათი სოციალურ-უფლებრივი თანასწორობის უზრუნველყოფის მიზნით.

განათლების მართვის სტრუქტურა — უნდა ჩამოყალიბდეს როგორც:

დეცენტრალიზებული — სისტემის მართვის ყოველი დონე უნდა ფუნქციონირებდეს დამოუკიდებლად იმ ადმინისტრაციულ, უფლებამოსიან და საფინანსო კომპეტენციის ფარგლებში, რომელიც იქნება დაზუსტებული და მკაფიოდ გამიჯნული კანონმდებლობით.

ოპერატიული — უზრუნველყოფილი იყოს საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ჰორიზონტული (უშუალო) კავშირები მართვის ცალკეულ დონეებს შორის ინფორმაციის სწრაფად და დამახინჯების გარეშე ურთიერთგაცვლის მიზნით.

დემოკრატიული — მართვის სისტემის თითოეული ინსტიტუციური ერთეულის საქმიანობა უნდა ხორციელდებოდეს მართვის, ორგანიზაციისა და დაგეგმვის, ანუ მენეჯმენტის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებით, საზოგადოების ჩართვითა და აქტიური მონაწილეობით, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ადამიანთა სამოქალაქო და კონსტიტუციური უფლებების რეალიზაცია და დაცვა.

მნიშვნელოვანია, რომ სისტემის ფუნქციონირება და მართვა ხორციელდებოდეს განათლების სფეროს კვლევის, ანალიზის, პროგნოზირების და დაგეგმვის თანამედროვე მეთოდებით აგებული პოლიტიკისა და სტრატეგიის საფუძველზე, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიისა და გლობალური ეკონომიკური ტენდენციების გათვალისწინებით.

საკანონმდებლო-ნორმატიულმა ბაზამ უნდა:

შექმნას როგორც მთლიანად განათლების სისტემის, ასევე მისი ყოველი რგოლისა და საფეხურის ავტონომიური ფუნქციონირებისთვის აუცილებელი სამართლებრივი საფუძვლები — საქართველოს კონსტიტუციასთან, ძირითად კანონებთან და შესაბამის საერთაშორისო კანონებთან ჰარმონიზაციის ბაზაზე.

უზრუნველყოს სისტემის და მისი ცალკეული ელემენტის დინამიკური განვითარების სტიმულირება და ტრანსფორმირების შესაძლებლობები;

შექმნას მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი და ჩვენი ქვეყნისთვის რაციონალური საგანმანათლებლო სტანდარტები;

უზრუნველყოს საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცეში მოქალაქეთა სოციალური უფლებების დაცვა; დააწესოს პასუხისმგებლობისა და კომპენსაციების ზომები უხარისხო საგანმანათლებლო მომსახურებისთვის.

საერთაშორისო და საქართველოს კანონმდებლობების შესაბამისად არეგულიროს საზღვარგარეთის ქვეყნების საგანმანათლებლო სივრცეებში ჩვენი ქვეყნის საგანმანათლებლო ინსტიტუციებისა და მოქალაქეების ინტეგრირების და თანამშრომლობის პროცესები და ანალოგიური პროცესები საქართველოში.

შექმნას სტიმულები და ბერკეტები ეკონომიკური განვითარების ყველაზე ეფექტიანი და მძლავრი თანამედროვე ფაქტორის ე.წ. ცოდნის სამკუთხედის ფორმირების ხელშესაწყობად - მეცნიერებასთან და ბიზნესთან განათლების ინტეგრაციის პროცესების გასააქტიურებლად.

შექმნას ინტელექტუალური საკუთრების, განსაკუთრებით გამოგონებებისა და პატენტების დაცვის მექანიზმები.

საბოლოოდ, მოკლე თეზისების სახით წარმოვადგენთ უახლოესი 10-15 წლის მანძილზე საქართველოს განათლების სისტემის უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების პოლიტიკის უმთავრეს სტრატეგიულ ამოცანებს. ესენია:

საქართველოს განათლების სისტემის სტრუქტურულ-შინაარსობრივი ტრანსფორმაცია, მისი სტაბილური ფუნქციონირების და დინამიკური განვითარების უზრუნველყოფა; გლობალიზაციის პროცესში განათლების სისტემის და მთლიანად ქვეყნის უსაფრთხო განვითარების მექანიზმების განსაზღვრა-ამოქმედება, მდგრადობის გარანტიების შექმნა.

გლობალურ საგანმანათლებლო სივრცეში ქვეყნის განათლების სისტემის ინტეგრირება,

ამ სივრცეში მისი თავისუფალი მანევრირების და განვითარების უზრუნველყოფა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ხვედელიძე ლ. საქართველოს განათლების სისტემის უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების პროგრამა. ეკონომიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის შრომები, თბ., 2006.
2. ნასრაშვილი ა. ცოდნის ეკონომიკა. <http://www.slideshare.net/archilTb/ss-8412662>, 24.10.2011.
3. პროფესიული განათლების რეფორმის სტრატეგია (2013-2020 წლები).
4. დასაქმებისა და უმუშევრობის ტენდენციები საქართველოში. ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრის ანგარიში. ნოემბერი, 2011.
5. შრომის ბაზარი საქართველოში 1998-2003. სტატისტიკური კრებული, თბ., 2004.
6. ხვედელიძე ლ. განათლების დარგში სახელმწიფო დაკვეთის განსაზღვრის სრულყოფა. ეკონომიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის შრომების კრებული, ტ. VI, 2003.
7. ხვედელიძე ლ., გოგლიჩიძე ა., თარხანმოურავი გ. განათლების რეფორმის პროგრამის BI ქვეკომპონენტის /პოლიტიკა, სტრატეგია, მართვა/ ანალიზი და შეფასება. ჭფონდი "ჰორიზონტის" პუბლიკაცია, 2002.